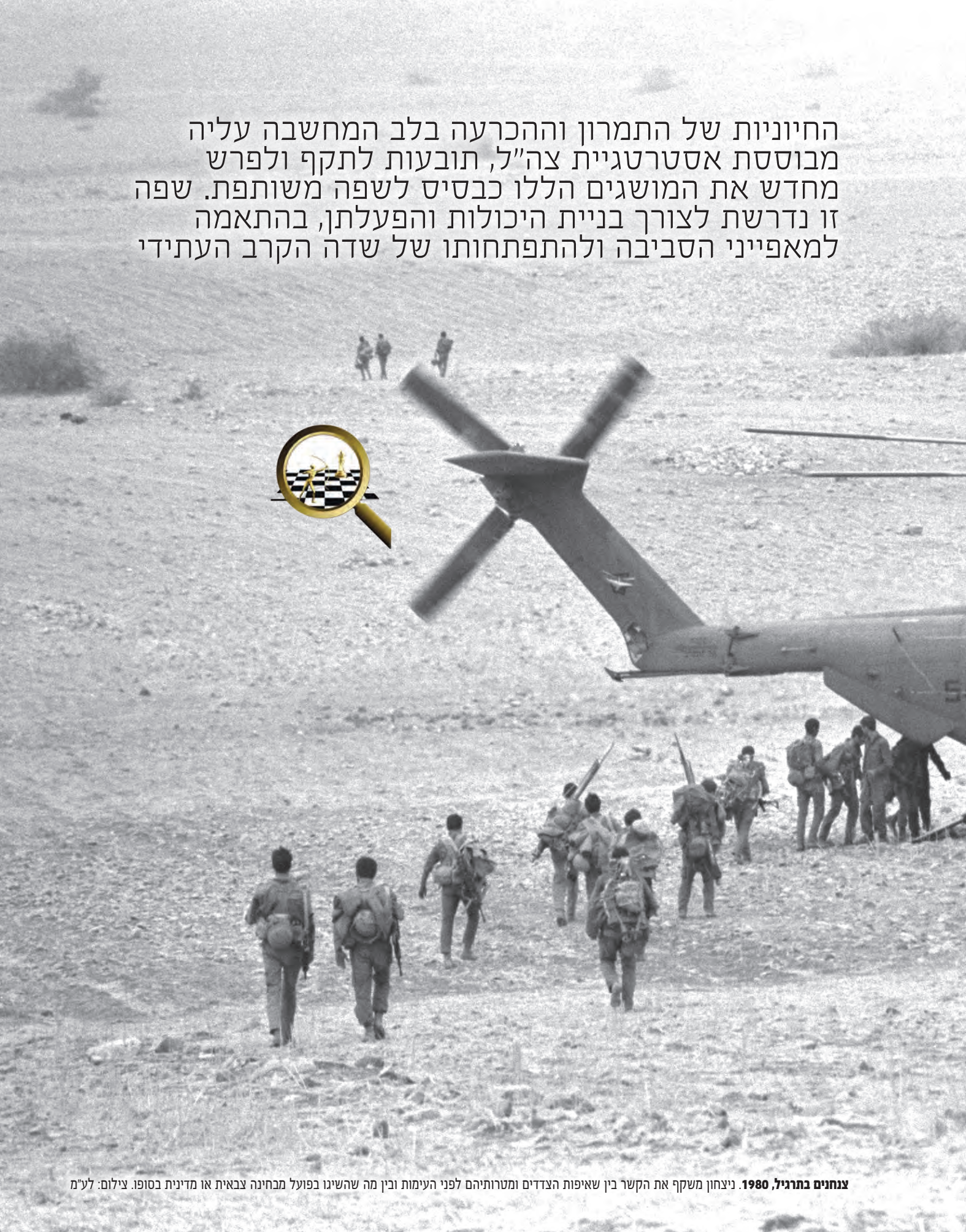

בין הכרעה לניצחון בין תמרון לשחיקה

החיוניות של התמרון וההכרעה בלב המחשבה עליה
מבוססת אסטרטגיית צה"ל, תובעות לתקף ולפרש
מחדש את המושגים הללו כבסיס לשפה משותפת. שפה
זו נדרשת לצורך בניית היכולות והפעלתן, בהתאמה
למאפייני הסביבה ולהתפתחותו של שדה הקרב העתידי

אלים (מיל) יובל בזק, ראש צוות פיתוח תפיסת התמרון במעבדה התפיסתית, רמ"ט אוגדה 91

פעולתה ואת בניין כוחה של המערכת הצבאית כולה. ברובד של הביטחון הלאומי אנו מבחינים בין שתי רמות איום: **האיום השוטף**. בו מנסים אויבי מדינת ישראל להתיש את אוכלוסייתה באמצעות רצף של פעולות בעצימות נמוכה. **האיום היסודי**. בו מתבצעת התקפה מרוכזת רבת עוצמה נגד מדינת ישראל ואזרחיה. מצב זה מאופיין בהתפרצותם של סכבי לחימה בעצימות גבוהה מעת לעת.

מסמך "אסטרטגיית צה"ל" שפורסם עליידי הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט בינואר 2018, מנחה כי צה"ל יפעל לקידום יעדי הביטחון של מדינת ישראל באמצעות שתי גישות מענה – גישת המניעה וההשפעה וגישת ההכרעה.

גישת המניעה וההשפעה תיושם בעיקר לנוכח האיום השוטף ותכליתה למנוע הישגים מהאויב ולשלוט את יכולותיו, כדי להרחיק את המלחמה וליצור תנאים מיטיבים לצה"ל אם יירדש לה.

לעומת זאת, גישת ההכרעה תיושם לנוכח איום יסודי ותכליתה לפעול לשינוי של המציאות הביטחונית אם תפרוץ מלחמה.

מסמך האסטרטגיה קובע כי: "צה"ל חותר להכרעה המתבטאת בחוסר יכולת או חוסר רצון של האויב לפעול נגדו ובחוסר יכולת להגן על עצמו" (וזאת) כדי לחזק את ההרתעה ואת שינוי המצב האסטרטגי, שיבוא לידי ביטוי בפגיעה ביכולת ההתעצמות המחודשת של האויבים, ובתקופות רגיעה ארוכות אחרי העימות".³

בהמשכו, המסמך עושה שימוש במושג הכרעה בהקשריו הטקטיים: "מפקדי צה"ל ברמה הטקטית יפעלו להשיג הכרעה בכל משימה שיידרשו לה".⁴ כלומר הכרעת האויב, כציווי קבוע למפקדי צה"ל, בכל מגע עם האויב, בין אם במלחמה כוללת ובין אם במבצעים מוגבלים.

מכיוון שההכרעה קשורה הדוק לתמרון, ואף יותר מכך – היא תכליתו של התמרון.

עולה הצורך לבחון את המושגים "הכרעה" ו"תמרון" ואת אופן השימוש בהם בהיבטיהם האסטרטגיים, המערכתיים והטקטיים. הדיון ייעשה הן בהקשרים אוניברסליים, כלומר האופן בו משמשים מושגים אלה בתיאוריות של ביטחון ומלחמה, והן בהקשרים קונקרטיים, בתפיסת הביטחון והאסטרטגיה הצבאית של מדינת ישראל.

הכרעה וניצחון בתיאוריה

"באסטרטגיה, אין דבר כזה בניצחון"⁵

בחינה של המושגים "ניצחון" ו"הכרעה" תראה כי הם משמשים לעיתים כמילים נרדפות המבטאות משמעות דומה בעולם המלחמה, ולעיתים במשמעות שונה לתיאורם של מצבים מסוימים. מצביאים והוגים צבאיים רבים עשו הבחנה בין ניצחון והכרעה ברמה הטקטית, המערכתית, האסטרטגית ואף ברמת האסטרטגיה הרבתית.

מושגים ושפה מתפתחים ומשתנים יחד עם התופעות אותן הם מתארים. המונחים והמושגים מגדירים ומפרשים מציאות, וככל שזו משתנה, כפי שקורה תכופות בעולם המלחמה, נדרש לפתח את הפרשנות הניתנת בהקשר המציאות אליה אנחנו מתייחסים.

סוגיית ההכרעה עולה תכופות לדיון בשנים האחרונות, החל בשאלה האם ניתן להשיג הכרעה ברפוס המלחמות אותן אנו מנהלים בעת הזו, ובהמשך – מהי הכרעה, כיצד משיגים אותה ואיך יודעים כי האויב אכן הוכרע. המילון למונחי צה"ל מגדיר הכרעה: "שבירת כוח ההתנגדות של האויב לפעול בייעילות נגדו, עליידי יצירת מצב שמתקיימים בו (להערכת המחליט) התנאים להשגת המשימה שנקבעה. מצב ההכרעה ניכר כרגיל בכך, שהאויב איבד את יכולתו לפעול נגדו בייעילות".¹

לתוך הדיון משתרבב מושג הניצחון, אותו מגדיר המילון למונחי צה"ל: "התגברות על האויב ויצירת מצב שבו המנצח במלחמה, במערכה או בקרב, השיג את מטרותיו הצבאיות במלואן או בעיקרן, במחיר שיכול לעמוד בו. השגת הניצחון היא התכלית הקבועה של כל חייל, בכל מצב".² הגם שבשיח הנוהג מופיע הניצחון לעיתים במשמעות דומה או זהה להכרעה, קיימת בין המושגים הבחנה מהותית אותה נדרש לחדר. בפשטות, ניצחון מוגדר דרך השגת התכלית של הקרב או המערכה – השגת המשימות והמטרות שנקבעו, ברמה הצבאית או המדינית. הכרעה היא שלב משמעותי בדרך לניצחון. היא הנקודה שבה הוחלט לאיזה כיוון מתפתח הקרב או המערכה. הנקודה בה אחד מן הצדדים הצליח ליצור יתרון כה מובהק, עד כי תבוסתו של היריב הפכה להיות בלתי נמנעת ונסללה הדרך לניצחון.

התמרון הוא מושג נוסף המצוי בשיח מתמשך, אם כי לא תמיד מוסכם. פעמים הוא מופיע כתנועת כוחות ואש, לעיתים כרעיון עמוק המבטא את עיקרון התחבולה 'המתמרנת' את דעתו של האויב. יש המכנים אותו התמרון הקלאסי, המכוון לצורת תמרון דומיננטית שהתקיימה בעבר ואיננה רלוונטית עוד.

נרמה שדווקא בשני אלה – התמרון וההכרעה – מושגים שביטאו נאמנה את יסודות הדוקטרינה הצה"לית יותר מכל, דווקא בהם מתגלמת חוסר ההסכמה והיעדרה של הפרשנות המשותפת, באשר לתקפותם בשרות הקרב החדשים, או כאשר לאופן בו נכון שיבוא לכלל ביטוי.

מעבר להיבטים הקשורים בפרשנות של המושגים הללו בהקשרם של העימותים הצבאיים, קיים קושי מובנה בשימוש הנעשה בהם כדי לתאר מציאות רצויה או כדי לנתח מציאות מתהווה ברמות השונות של המלחמה. קושי זה נובע מהעובדה שלמושגים אלה יש פרשנות מסוימת בהקשר הטקטי, ומשמעות שונה בהקשר המערכתי או האסטרטגי. יתרה מכך, פרשנויות אלה משתנות בין סוגים שונים של עימותים ובין תקופות שונות לאורך ההיסטוריה. אך אין מדובר בדיון תיאורטי בלבד אלא בצורך אמיתי בשפה ובהבנה משותפת של הרעיונות המובעים במסמכי היסוד של צה"ל, המנחים את דרך

מושג הניצחון, במילון למונחי צה"ל: "התגברות על האויב ויצירת מצב שבו המנצח במלחמה, במערכה או בקרב, השיג את מטרותיו הצבאיות במלואן או בעיקרן, במחיר שיכול לעמוד בו"

צנחנים בציר כונתילה - מתלה, 1956. ניתן להכריע את האויב תוך שימת דגש על שלילת יכולותיו - גישת שחיקה - וניתן לעשות זאת תוך מתן דגש על שלילת רצונו - גישת תמרון

המטרות הן מנוגדות, כלומר השגת המטרה של צד אחד היא כמעט בהכרח כישלון בהשגתה על-ידי הצד השני. אולם ככל שעולים ברמות המלחמה כך גדלה המורכבות, שעה שהרעיון של ניצחון נבחן בהקשרים רחבים הרבה יותר ולפעמים לא ניתן יהיה להעריכו, אלא במבחן ההיסטוריה. מלחמת וייטנאם לדוגמה, נתפסה כישלון בהקשר של מטרותיה הצבאיות ובאופן השגתן. עם זאת, בהקשר של המטרות הלאומיות לבלימת הקומוניזם, בהתאמה לדוקטרינת טרומן, ניכר כי מלחמת וייטנאם העבירה מסר ברור באשר לנחישות האמריקנית ובאשר למחירים שתידרש ברית-המועצות לשלם אם תמשיך להתפשט. מכאן, שלא מן הנמנע שמלחמת וייטנאם הייתה גורם משמעותי בבלימת הקומוניזם. פרופ' אבי קובר מביא פן נוסף של מורכבות, כאשר הוא טוען כי ניצחון משקף את הקשר בין שאיפות הצדדים ומטרותיהם לפני העימות ובין מה שהשיגו בפועל מבחינה צבאית או מדינית בסופו. כלומר אפשר כי כל צד יציב מטרות שונות ויוכל לטעון לניצחון, או שהפרשנות של כל צד למציאות שהתהוותה בסוף העימות תיחשב בעיניו כניצחון. יש גורם משמעותי נוסף המתבטא בהיעדר המתאם הישיר שבין הניצחון הצבאי להישג המדיני. אפשר לנצח קרבות ולהפסיד במלחמה, ואפשר גם להפסיד במלחמה ועדיין להגיע להישג מדיני משמעותי. מלחמת יום הכיפורים, לדוגמה, יכולה להוות כר נרחב לדיון בפרשנות המשתנה על פני השנים, הן בצד הישראלי והן בצד המצרי.

כדי לפשט בלי לחטוא לאמת המקצועית, אומר כי לרוב ניצחון והכרעה מופיעים במשמעות דומה כאשר מדובר על רמת האסטרטגיה רבתי, ובמשמעויות נבדלות כאשר מדובר על ההיבטים הצבאיים – המערכתי והטקטי.

בקרב הוגים צבאיים שונים מקובל לראות ניצחון צבאי בהשגת המטרות אותן הציב כל צד טרם העימות. הניצחון נמדד בהתאם למטרה של דרג מסוים: יש ניצחון בסכסוך כולו, יש ניצחון במלחמה מסוימת במסגרת הסכסוך, יש ניצחון במערכה מסוימת במסגרת המלחמה ויש ניצחון בקרב מסוים במסגרת המערכה. ברמה הטקטית זה פשוט יותר, מכיוון שהמטרות, כמו גם כלי המדידה, מצויים במישור הפיזיקלי. יותר מכך, ברוב המקרים

הכרעה מחייבת תקיפה של האויב באופן אקטיבי, כדי לפגוע ביכולותיו, יחד עם יצירת תחושה בתודעתו של איום הולך ומתגבר על המשך שרידותו

מבצעיים רבים, המובילים את התודעה למסקנה כי הכול אבוד, גם כאשר היכולות נותרו עדיין בכשירות גבוהה. המאפיין העיקרי של ההכרעה בגישה זו הוא שעוצמתו של האויב אינה באה לכלל ביטוי, כתוצאה מאובדן או משיבוש היכולת להפעילה, או כתוצאה של אובדן הרצון לעשות כן. הכרה זו המעצבת את תודעתו של האויב, היא תוצר משולב ומצטבר של כישלונות בשדה הקרב, ערעור תפיסת היכולת להתאושש יחד עם תחושה של איום הולך ומתגבר, הניכר באובדן ובפגיעה בנכסים משמעותיים.

בכל גישה השגת הכרעה מחייבת תקיפה של האויב באופן אקטיבי, כדי לפגוע ביכולותיו, יחד עם יצירת תחושה של איום הולך ומתגבר על המשך שרירותו ומודעות למחירים הכבדים אותם הוא עוד צפוי לשלם. אך הכרעה איננה תלויה רק בקידום המטרות שלנו. היא תלויה לא פחות ביכולתנו לשלול הישגים מהאויב. לכן, להכרעה יש גם פן הגנתי הדרוש למנוע, לסכל, או לבטל את הישגי האויב. ככל שתגבר תחושת האיום והמחירים הנגבים מהאויב מחד גיסא, יחד עם חוסר התועלת במאמציו לקדם את יעדיו מאידך גיסא, תלך ותתעצב בקרבו תודעה של חוסר תוחלת, שתקרב את הכרעתו.

מצב ההכרעה יושג לפיכך מתוך שילוב ומתוך איוון בתמהיל נכון, בהקשר לתנאים הספציפיים המתקיימים, בין מאמצים התקפים והגנתיים; בין מאמצים קינטיים (פיזיים) ובין תודעתיים; בין מאמצי התמרון והאש, והניצחונות של הכוחות בקרבות הטקטיים, ובין מהלכים של תמרון ואש ברובד המערכת. שאלת ההכרעה, לפיכך, איננה רק שאלה כמותית. היא סוגיה שדורשת הבנה עמוקה

לרוב, ניצחון והכרעה מופיעים במשמעות דומה כאשר מדובר על רמת האסטרטגיה רבתי, ובמשמעויות נבדלות כאשר מדובר על ההיבטים הצבאיים - המערכתי והטקטי

באמנות המלחמה לצורך הפעלת הכוח, הנשען על בניין כוח תואם ומוכנות גבוהה.

ככל שיורדים לרמה הטקטית, ההכרעה קשורה, כאמור, קשר חזק יותר להיבטים הפיזיקליים, כגון: השמדה ושיבוש יכולת הפעולה של האויב (אנשים, אמצעים, תשתיות); כיבוש שטח; עליונות אווירית; עליונות בתווך האלקטרו-מגנטי ועוד. מכאן, שיכולת הלחימה והיכולת למצות את העוצמה הצבאית באופן מיטבי, הם המגדירים העיקריים של יכולת ההכרעה, ובלעדיהם לא ניתן להביא את האויב לנקודת השבירה שלו. מצד אחר, נקודת שבירה זו תתקרב ותתקצר ככל שמרכיב התחבולה, הלחץ המתגבר, היכולת לשבש את תמונת המצב ומערכת קבלת ההחלטות של האויב תפעל באופן אפקטיבי יותר. ככל שיצטברו יותר מערכים שמוכרעים בקרבות הטקטיים, כך תלך ותתעצב התודעה של קריסה מערכתית ויתקרב מצב ההכרעה במלחמה כולה.

בעוד שההכרעה הצבאית קשורה לנקודת השבירה של האויב, יהיה

על אף שנרמה כי עניינים אלה נתפסים לעיתים כטבעם של העימותים החדשים, ניכר כי הם העסיקו את הוגי המלחמה מקדמת דנא. קרל פון קלאוזוויץ טען שמכיוון שההישג המדיני מצוי מחוץ למגרש הצבאי, הניצחון מוגבל לרמה הצבאית בלבד. ההצלחה האסטרטגית-מדינית מאובחנת באמצעות אמת מידה שמחוץ לתחום הצבאי, היינו בתוצאות המדיניות, על-ידי השגת מצב מדיני משופר.⁷ הפילוסוף ניקולו מקיאוולי סייג ואמר, כי גם במקום שבו שופר מצבה של המדינה בעקבות המלחמה ואולי אף הושג שלום – אל לנו להצפות כי מצב זה יימשך לנצח. "לעולם אל תהא מדינה מאמינה שאפשר לה להכריע לכאן או לכאן, ובטחונה יהיה גמור כל הימים, אלא לעולם תהא סבורה שכל ההכרעות מפוקפקות".⁸

אם כן, ניצחון או הכרעה ברמת האסטרטגיה-רבתי הם עניין מדיני ולא צבאי. הם עומדים לשיפוט אל מול המטרות והשאיפות שהוצבו בתחילת העימות, וגם אל מול היכולת לקדם את האינטרסים הלאומיים ולשפר את המצב הביטחוני לאורך זמן. עם זאת, השגתם אינה מבטיחה את ביטחונה של המדינה לנצח.

הכרעה וניצחון צבאיים

ברובד הנמוך יותר – המערכתי והטקטי – קיימת הבחנה ברורה יותר בין הכרעה לניצחון. המושג הכרעה צבאית, משמעותו היווצרות מצב בו האויב אינו מסוגל או אינו רוצה למנוע את השגת המטרה של המהלך המדיני, המלחמתי, המערכתי או הקרבי. את הכרעת האויב ניתן להשיג תוך שימת דגש לשלילת יכולותיו – גישת שחיקה, וניתן לעשות זאת תוך מתן דגש לשלילת רצונו – גישת תמרון. בשתי הגישות ההכרעה תושג בנקודה שבה יתחוויר לו כי מוטב לו להפסיק להילחם, משום שהמשך הלחימה יפגע בו יותר מאשר הפסקתה.⁹

מערכה המופעלת בגישת השחיקה שואפת להגיע לנקודה שבה קצב הייצור או השיקום של יכולות האויב נמוך מקצב השמדתו. זו הנקודה שממנה זמן ולחץ מתמשך יובילו לניצחון. השאלה שנתרת היא: מתי ובאילו תנאים יגיע האויב להכרעה שמצבו רק הולך ומחמיר וכי אין ביכולתו לשנות את התוצאה הצפויה בעימות.

באנתפאדה השנייה לדוגמה נפוץ הביטוי 'כיסוח הרשא', שביטא באופן הולם את רעיון השחיקה. מרגע שהצליחו בצה"ל להשית על תשתיות הטרור ביהודה ושומרון קצב מבצעים גבוה שהלך וכרסם ביכולותיהן, ומרגע שהתשתיות לא הצליחו לשקם יכולות אלה בקצב מספק – המערכה למעשה הוכרעה. מנקודה זו, היה זה עניין של זמן ולחץ מבצעי רציף ומתמשך, עד אשר הושג מצב הניצחון על הטרור – שניכר בהשגתה של מציאות ביטחונית משופרת למדינת ישראל. התודעה הפלסטינית באשר לחוסר התוחלת, התעצבה כתוצאה מהפגיעה ביכולות הטרור. כישלונות הולכים ורבים של ניסיונות התקפה (פיגוע) מחד גיסא, יחד עם אפקטיביות מבצעית גוברת של צה"ל מאידך גיסא, הובילו לאובדן האמונה של הציבור הפלסטינאי ולאחריו גם של פעילי הטרור, כי ניתן יהיה לנצח את ישראל באמצעות טרור.

לעומת זאת, בגישת התמרון המטרה העיקרית מן הרגע הראשון היא התודעה של האויב. גישה זו שואפת לערער את האויב על-ידי הפתעתו, ולאחר מכן להמשיך ולהפעיל עליו לחץ רצוף עד לנקודה בה יקרוס. ההכרעה תתרחש בנקודה בה נצליח להשית על מערכת הפו"ש של האויב קצב אירועים שהיא איננה מסוגלת לעמוד בו, הן ברמה הטקטית והן ברמה המערכתית. מצב זה מתבטא בחוסר יכולת לגבש תמונת מצב מעורכנת, בטעויות הולכות וגוברות ובכישלונות

מתוקות ולא בעד שום פרוסה מזינה של לחם בחמאה".¹⁰ הכרעה אסטרטגית של הסכסוך תושג לטענתו, רק כאשר בקיר הברזל לא נראה עוד אף סדק אחד.¹¹

בניגודיון העריך כי נכונו לנו סבבי לחימה רבים וכי נידרש לנצח בכל אחד מהם, כדי להרחיק את פרוץ המלחמה הבאה ולאפשר בזמן ההפוגה את בניין הארץ והעם. הוא סבר כי אין לישראל יכולת לכבוש את בירות האויב או לשבור את הרצון של האוכלוסיות שלהן, אך יש ביכולתה להרוס את הצבאות שנלחמים מולה, "להוריד אותם על הברכיים" ובכך לחזק את ההרתעה בסיומו של כל סבב. דבר שלאורך זמן יביא לנטישת רעיון השמדתה של מדינת ישראל.

מתוך כך, ניתן לראות כי כבר בראשיתה של המדינה ואף לפני כן – מראשיתה של הציונות הפרגמטית, הייתה מטרתה על כורחה לטווח הארוך: ניצחון בסכסוך והגעה לשלום, או לפחות השלמה של מדינות ערב עם קיומה של מדינת ישראל. ניצחון זה יישען על היכולת להשיג הכרעה צבאית בכל אחד מן הסבבים, עד שיותש כוחו של האויב והוא יבין שבאמצעות אלימות לא יוכל להשיג את מטרותיו.

רעיון ההכרעה הצבאית הביע את הבנתו של בניגודיון באשר לצורך להימנע ממלחמות התשה ארוכות, שישחקו את יכולת העמידה ויפגעו בבניין הארץ והעם. למעשה, מרכיב ההכרעה המהירה כוון לשתי תכליות ששירתו את מחשבתו הביטחונית של בניגודיון: קיצור המלחמות וחיוק כושר ההרתעה.

הדוקטרינה שהתפתחה בהתאם לרעיון ההכרעה גרסה כי אם הופתעה מדינת ישראל, יש לקיים שלב מגננה קצר שתכליתו להשיג איזון, בהתבסס על בלימת תנופת האויב וגיוס כוח המחץ. משזה הושג, יש לצאת למתקפה ולהעביר את המלחמה במהירות לתוך שטחו של האויב ולהביא להכרעתו. אם לא הופתעה מדינת ישראל – על צה"ל לדלג על שלב המגננה ולצאת מיד למתקפה.

במסמך "תכנון מערך צה"ל – קווי מחשבה עיקריים" שנכתב ב־1953, הובהר כי הכרעה זו תושג על־ידי מתקפות שתכוונה לשלוש תכליות:

1. הכרעת כוחות האויב בשרה על־ידי ניתוקם, ריתוקם, והוצאתם מן המערכה.
2. תפיסת מרחב שיורד את הגברת הביטחון הלאומי, יחד עם התאמה לצורכי ההתפתחות של המדינה.
3. איום ישיר על מרכזי החיים של מדינות האויב.¹²

בניתוח לאחור ניכרת הצלחת התפיסה לא רק משום שהובילה את מדינת ישראל למצב ביטחוני משופר ביחס לראשית ימיה, אלא גם ביכולתה לחזק את מעמדה של מדינת ישראל בזירה הבינלאומית (הברית עם צרפת ובהמשך עם ארצות־הברית) שהפכה לאפשרית רק בעקבות ניצחונותיה של מדינת ישראל והפיכתה, עקב כך, לשותפה בעלת ערך אסטרטגי עבור המעצמות, ובהאצת העלייה וקיבוץ הגלויות שהביאו לכך שלראשונה מזה 2000 שנה, מדינת ישראל היא מקום בו מתגוררים רוב יהודי העולם – שתי מטרות משמעותיות בתפיסת הביטחון של בניגודיון.

גישות יסוד באסטרטגיית צה"ל

אסטרטגיית צה"ל העדכנית מינואר 2018 מתווה שתי גישות ברמה האסטרטגית: גישת המניעה וההשפעה וגישת ההכרעה. גישות אלה מקיימות קשר הדוק עם רעיונות היסוד של הביטחון הלאומי, ומחזירות ללב הבמה את הצורך לסיים כל עימות בהכרעה צבאית מהירה (ההתייחסות היא לעימותים בעצימות בינונית או גבוהה.

חותחים בתנועה, 1973. למיצוי התמרון הטקטי נדרשת גישת פו"ש המבוססת על "פיקוד משימה"

הניצחון הצבאי קשור במידת השלמת המשימות והמטרות שיאפשר את המצב המדיני־ביטחוני המשופר: בפגיעה והשמדת לוחמים או שבייתם, בהשמדת אמל"ח ואמצעי ייצור, בטיפול בתשתיות ועוד. מכאן, שניתן לומר באופן כוללני כי קווי הסיום מייצגים את הקווים האופרטיביים, שלהערכת המתכננים יובילו להכרעת האויב. מצב

גישת ההכרעה נועדה לטעת בקרב האויב את התחושה שסיכויו להשיג את מטרותיו הולכים ופוחתים, ואילו המחירים שהוא עלול לשלם הולכים ומאמירים

הסיום מייצג את המציאות האסטרטגית הרצויה בסוף הלחימה המהווה את מצב הניצחון – המצב שבו המדינאים מעריכים שיוכלו להפיק את ההישגים המדיניים שלשמם החליטו לצאת למלחמה.

הכרעה ותמרון בתפיסת הביטחון של מדינת ישראל

כאשר פנה ראש ממשלת ישראל הראשון, דוד בניגודיון, לעצב את תפיסת הביטחון של מדינת ישראל, הוא הבין כי במצב האיסימטריה הבסיסי המתקיים בין מדינת ישראל ובין אויביה, נוכח להיכשל רק פעם אחת – כישלון שיהיה סוף המפעל הציוני. עוד הבין בניגודיון, כי נידרש לניצחונות רבים עד שיגיע האויב למסקנה כי אין דרך מעשית להשמיד את מדינת ישראל.

התפיסה של בניגודיון התבססה על רעיון "קיר הברזל" אותו הגה זאב ז'בוטינסקי, ולפיו: "כל עוד יש לערבים אפילו זיק של תקווה להיפטר מאיתנו, הם לא ימכרו את תקוותם זו לא בעד אי אלו מילים

המענה לעימותים בעצימות נמוכה נכלל במסגרת גישת המניעה וההשפעה). בהמשך הן מבטאות את ההתאמות הנדרשות באשר למתווה הרוקטרינרי הנדרש בנסיבות של ימינו.

בעוד תכליתה של גישת המניעה וההשפעה היא לשמר את המצב האסטרטגי הקיים תוך סיכול איומים, הרתעת האויב והרחקת המלחמה, גישת ההכרעה מטרתה לשנות לטובה את המציאות האסטרטגית. על-פי גישה זו, הפעלת הכוח במלחמה נועדה ליצור תשתית למציאות ביטחונית משופרת, ובכלל זה חיוק יכולת ההרתעה, פגיעה משמעותית ביכולות האויב ובפוטנציאל ההתעצמות שלו ומערכת הסכמים שתתמוך במציאות זו. זאת ועוד, גישת ההכרעה נועדה לטעת בקרב האויב את התחושה (כמו גם בקרבם של שחקנים אחרים) שסיכוי להשיג את מטרותיו בדרכים של אלימות הולכים ופוחתים, ואילו המחירים שהוא עלול לשלם הולכים ומאמירים.

תמרון ושחיקה - גישות להשגת הכרעה

כאשר יורדים מהרמה האסטרטגית לרמה המערכתית, אנחנו מוצאים כי הכרעה צבאית ניתנת להשגה בשתי גישות עיקריות: גישת התמרון וגישת השחיקה. אמנם בשתי הגישות מתקיים שילוב בין כוחות יבשתיים ובין כוחות מזרועות אחרות, ומתקיימים מהלכים קרקעיים בשילוב עם מהלכי אש, אלא שהן מובחנות זו מזו בתכלית ובאופן פעולתן.

בעוד גישת השחיקה פועלת על-מנת לשחוק את נכסיו של האויב באופן הדרגתי, עד שיגיע לנקודה בה יאבד את יכולותיו, גישת התמרון מבטאת פעילות השואפת לעקוף את מרכיבי העוצמה של האויב ולנצל את נקודות התורפה שלו.¹³

במודל התיאורטי ניתן לבצע הבחנה חדה בין גישה של תמרון לשחיקה, אלא שבפועל מתקיים לרוב שילוב בין הגישות, הן בעולם בניין הכוח והן בעולמות הפעלת הכוח. עם זאת, השאלה מהי הגישה המאפיינת את הכוח הצבאי, ובהמשך היכן מצויה נקודת האיזון עליה מצביעה האסטרטגיה, הן שאלות קריטיות לצורך אפיון התכונות, המאפיינים והיכולות המבצעיות של הכוחות המתמרנים.

ההיסטוריה מלמדת שגישה של תמרון נקטה לרוב על-ידי אויב נחות בעוצמה, במטרה לנטרל את יתרון העוצמה הטבעי של יריבו, ואילו כוחות להם יתרון במרכיב העוצמה הצבאית נקטו בדרך כלל יתר זהירות, תוך שהם נשענים על עוצמתם העודפת, כדי להגיע להכרעת יריבם.

אך לא רק יתרון העוצמה הוא חשוב, חשובים גם הדברים הבאים: משמעותה של הארכת המלחמה; הנסיבות הפנימיות והחיצוניות המתקיימות; אורך הנשימה ברמה הלאומית; טבעה של המנהיגות

הלאומית; איכות הפיקוד ועוד. כל אלה יש ביכולתם לקבוע מהי הגישה המובילה. כל גישה תגזור בניין כוח שונה שיותאם לצרכיה ולמאפייניה; להישגים הנדרשים ממנה; לתכונות המאפיינות אותה וליכולות שנדרש לפתח כדי ליישמה.

בטבלה מספר 1 מובאת השוואה בין שתי הגישות בכמה פרמטרים. אלה רק דוגמאות, ובפועל מתקיים בדרך כלל תמהיל ייחודי המבטא את נקודת האיזון ואת העדפותיו של הפיקוד העליון ביחס למציאות השוררת ולתנאים המתקיימים.

מסמך "אסטרטגיית צה"ל" מבטא היטב את הגישה אליה מכוון הרמטכ"ל. המסמך מדגיש כמה יסודות, המלמדים את העדפתו של הרמטכ"ל לגישת התמרון:

- ⊕ קיצור משך המלחמה – ציווי קבוע.
- ⊕ הפעלת עוצמה צבאית התקפית גבוהה ומהירה.
- ⊕ העברת המלחמה לשטחי האויב בהפתעה.
- ⊕ יכולת לפעול קרקעית בעומק במקביל לתמרון בחזית.
- ⊕ דגש על יוזמה ועל איכות החלטות המפקדים.

הציר המחבר בין הרעיונות העתידיים של גישת התמרון חייב לעצב כבר היום את היבטי בניין הכוח, בשלוש הרמות: האסטרטגית, המערכתית והטקטית

גישת תמרון - מתיאוריה למעשה

הגדרת הגישה חשובה מאוד, אך היא כשלעצמה אינה מספקת. היכולת להביא את גישת התמרון לידי ביטוי מבוססת על מטריצה, שבה הרעיונות והמאמצים מתואמים ומסונכרנים, הן בהיבטים האופקיים – בין הזרועות והמאמצים השונים, והן בהיבטים האנכיים – בין הרמות האסטרטגית, המערכתית והטקטית. הקוהרנטיות בין כלל מרכיבי המטריצה היא קריטית, כדי שכלל המרכיבים יאגרו למכונה משומנת היטב, הפועלת בצורה יעילה.

את אותן רמות תיאום וסנכרון שנדרשות לצורך הפעלת הכוח, יש לכבט גם בבניין הכוח. מכאן, שהציר המחבר בין הרעיונות העתידיים

גישת השחיקה	גישת התמרון	מיקוד בניין הכוח
מיגון עוצמת אש אורך נשימה	ניידות גמישות יוזמה	
ניהול מחושב ומבוקר נטייה להימנעות מסיכונים	קצב מהיר נטיית סיכונים	מאפייני פעולה
פיקוד (ניהול) ריכוזי - דגש על בקרה והימנעות מיוזמות ומסיכונים	פיקוד משימה	מאפייני פיקוד

טבלה 1 - השוואה בין מאפיינים בגישת התמרון ובגישת השחיקה

אסטרטגיים אחרים, תדרוש יכולת פעולה שתאגף את מערכי האויב באמצעות התווך האווירי והימי. כמו כן יידרשו ניידות גבוהה וגמישות אופרטיבית רבה, לשמירת הרציפות וההמשכיות, לניצול הזדמנויות ועוד.

הרמה הטקטית

ברמה הטקטית – רמת ניהול הקרבות עצמם – מודגש ב"אסטרטגיית צה"ל" הצורך להגיע להכרעת האויב בכל מפגש עמו. כתוצאה מכך, עולות השאלות: מהי הכרעה? כיצד מודדים אותה? באיזו דרך אנחנו שואפים לעשות זאת? גם כאן התיאוריה מבחינה בין גישה ישירה, המפעילה לחץ פיזי הולך ומתגבר עד לנקודת השבירה באמצעות אש, כיבוש נכסים והרג חיילי אויב, ובין גישה עקיפה, השואפת להכריע את תודעת האויב עוד בטרם נשחקו נכסיו.

גישת התמרון, לפיכך, תשים דגש רב על תחבולה בבסיס פעולת הכוחות. המפתח, לפי גישה זו, מצוי ביכולת להפתיע את האויב יחד עם היכולת ליצור קצב מבצעים גבוה המבוסס על איכותן של מערכות המודיעין והפוז"ש, וכן על גמישות הכוחות. השילוב בין הפתעת האויב וערעורו ובין יצירת לחץ רציף, הולך ומתגבר, באמצעות קצב מבצעים גבוה, הוא זה שיקרב את נקודת השבירה של האויב.

למיצוי התמרון הטקטי נדרשת גישת פוז"ש המבוססת על "פיקוד משימה", גישה התובעת שדרת פיקוד איכותית בדרגים הוטרניים, חינוך מפקדים בכל הרמות ליוזמה, לניצול הזדמנויות, לנטילת סיכונים ולמחשבה תחבולנית. בהקשרים הרב-זרועיים תחייב גישת התמרון ריכוז יכולות מכלל הממדים והסוגים (יבשה, אוויר, ים ומידע), והפקדתן של יכולות אלה בידיהם של מפקדי הכוחות המתמרנים, בעוצמה, במהירות ובקצב המאפיינים את התמרון היבשתי.

סיכום

"הבוזחן האמיתי, הבלעדי לגבי תיאוריה צבאית הוא בשדה הקרב"¹⁴ תיאוריות צבאיות מתפתחות על אדני ניסיון העבר בשדות הקרב, משנות את צורתן בהקשר של תנאים קונקרטיים ונבחנות באופן יישומן בשדות הקרב העתידיים. הצורך להעמיק וללמוד את לקחי העבר, אך לעשות זאת תוך התאמה מושכלת לתנאים הייחודיים שיתקיימו בשדה הקרב העתידי, הם המאתגרים הקשים ביותר שעמדו בפניהם של מצביאים לכל אורך ההיסטוריה.

מערכת ההקשרים המורכבת שבין תיאוריה ומעשה, בין עבר, הווה ועתיד, ובין בניין הכוח להפעלתו, מחייבת את המנהיגות ואת הכוחות הצבאיים לבחון ולפרש מחדש את מערכת המושגים המשמשת אותם. בחינה של מלחמות העבר תוכיח כי מעולם לא הייתה מלחמה קלאסית, ואף לא תמרון קלאסי. מלחמות והאמצעים המשמשים בהן מעוצבים בידי התנאים והנסיבות השוררים. ככל שאלה משתנים, מתאימה המלחמה את פניה, את צורותיה ואת דרכיה לנסיבות הזמן. צה"ל, שהתרחק בעשורים האחרונים מן העקרונות ומן היסודות שהיו את ליבה של המחשבה הצבאית הישראלית, נדרש לשוב ליסודות הדוקטרינריים, שבמרכזם התמרון וההכרעה. המרכזיות והחינויות של התמרון וההכרעה בלב המחשבה עליה מבוססת אסטרטגיית צה"ל, תובעות לתקף ולפרש מחדש את המושגים הללו כבסיס לשפה משותפת, הנדרשת לצורך בניית והפעלת היכולות, בהתאמה למאפייני הסביבה ולהתפתחותו של שדה הקרב העתידי.

העקרונות למאמר זה מופיעות בסוף הגיליון.

חימוש טנקים, 1973. אסטרטגיית צה"ל העדכנית מינואר 2018 מתווה שתי גישות ברמה האסטרטגית: גישת המניעה וההשפעה וגישת ההכרעה

של גישת התמרון חייב לעצב כבר היום את היבטי בניין הכוח, בשלוש הרמות: האסטרטגית, המערכתית והטקטית.

כל גישה מעוצבת, מתאפשרת ומופעלת באמצעות מאמצים משולבים, מתואמים ומסונכרנים, ברמות השונות. בהקשר זה, חשוב יהיה לבצע את ההבחנה הנדרשת בין הרמות השונות ואת מאמץ התמרון בזירות המבצעים השונות, יחד עם ההבחנה הנדרשת בין תפקידו של בונה הכוח לזה של מפעיל הכוח.

הרמה האסטרטגית

הרמה האסטרטגית תעסוק בעיקר ביצירת התנאים שיאפשרו ביטוי של גישת התמרון. היא תתמקד בתנאים הנדרשים עבור הכוחות כדי שיוכלו ליישם את גישת התמרון, לנטרל את איומי האויב ולהשיג הכרעה מהירה. בשנים האחרונות בצה"ל נשענו על גישת שחיקה מבוססת אש, שהובילה להפעלת התמרון בשלבים מאוחרים של המערכה ובמשורה – כך ניתן היה לאמן את הכוחות, לצייד אותם ואף לבצע החלפות בין סדר למילואים, טרם הכנסתם לחימה.

שינוי הגישה ידרוש לבחון מחדש חלק מהנחות היסוד ומהנחות העבודה. לדוגמה, התאמת מערכת הגיוס וניוד כוחות המילואים לזירות המבצעים, התאמת רמת הכשירות של הכוחות שתאפשר להם להיכנס לחימה באופן מירי, היבטים תודעתיים ועוד.

הרמה המערכתית

בעוד הרמה האסטרטגית עוסקת ביצירת העוצמה הצבאית ובגיוסה, בבחירת העידים הצבאיים שלהערכתנו השגתם תשרת את התכלית המדינית, בבחירת זירות המבצעים בהן אפשר לממש יעדים צבאיים אלה ובהכנסת הכוחות לזירות המבצעים באופן מיטבי, הרמה המערכתית תעסוק בעיקר באופן בו מופעלת עוצמה זו בתוך זירות המבצעים. הפעלת העוצמה הצבאית תהיה מכוונת לשתי תכליות מרכזיות:

1. ניצול התמרון המערכתי כדי לפעול ישירות לקידום מטרות המלחמה.
2. יצירת התנאים המיטביים לניהול הקרבות הטקטיים ולהכרעתם. לדוגמה, פעולה בעומק לצורך איום על מרכזי השלטון ונכסים

